

Lægger vi gravstenen i graven?

Anmeldelse af Kunsthall Aarhus' udstilling *Gravmonumenter*

Af Søren Lundbeck Rasmussen

Cand.mag., kunsthistoriker

Klaus Bertelsen

Cand.mag.

I maj måned 2021 kunne man i Kunsthall Aarhus se udstillingen "Gravmonumenter". En lang række danske og udenlandske kunstnere var inviterede til at give deres bud på fremtidens gravmæler for at få os til at samtale om, hvordan vi vil mindes. Kunstnerne fik til opgave at indsende projekter, der skulle undersøge og eksperimentere med udtrykket på et dansk standardgravsted på 2 × 3 meter. Projekterne blev indsendt som miniaturemodeller eller i skitseform og skulle være eksempler på et "kunstnerisk nytænkende gravmonument". Det kom der en meget broget udstilling med mange tankevækkende og poetiske, men også til tider ret besynderlige værker ud af.

Gravmælet som offentligt monument

Udstillingen er bl.a. motiveret af det faktum, at flere og flere fravælger kirkegårdens fællesskab og erindringsrum og kommer herfra uden varigt fysisk mindsted, f.eks. via askespredning, eller vælger anonymitet for at spare de efterladte for besværet. Motivationen bunder også i refleksioner over offentlige monumenter og deres forhold til vores erindring. I disse år udspiller der sig en til tider heftig debat om værker i det offentlige rum. Det er en debat, der stiller generelle spørgsmål til vores erindring og til, hvad værkerne symboliserer, hvad og hvem de gavner eller ikke gavner. Den debat har ført til nedrivning af monumenter og hærværk, f.eks. mod skulpturer, der indskriver sig i kolonitidens magthistorie eller symboliserer magtstrukturer, som nogle ønsker at problematisere, ja, måske ligefrem at eliminere.

Gravmonumenter er en anden type offentlige monumenter, men dem er der til gengæld sjældent offentligt røre om, måske på grund af en vis berøringsangst over for emnet. Den modsætning ønskede udstillingen at sætte fokus på, for den debat er mindst lige så vigtig i forhold til, hvordan vi erinder. Kirkegården er et betydningsfuldt refleksionsrum, hvor vi samles om at mindes, og gravsteder er væsentlige kilder til vores historie og kultur. F.eks. har vi næsten 30.000 fredede fortidsminder i det danske landskab, nemlig gravhøje, dysser og jættestuer, og langt størstedelen af disse er faktisk gravmonumenter. Kirkegårde og gravminder udgør en vigtig kilde til fortiden, men hvad sker der, når flere og flere fravælger kirkegården og monumentet til fordel for anonymitet? Udstillingen ønsker at være et indspark i debatten og at være et inspirationskatalog til, hvordan vi som borgere og samfund kan inddrage samtidskunsten, både inden døden indtræffer og bagefter.

Et lignende udstillingskoncept tog Foreningen for Kirkegårdskultur initiativ til allerede i 1990, og de indkomne forslag blev udgivet i 1992 med kunsthistoriker Karin Kryger som redaktør under titlen *Nye gravminder*. Historien viser, at forskellige kredse med jævne mellemrum forsøger at ruske op i de fastgroede forestillinger om gravmælets udformning, og Kunsthal Aarhus fortjener anerkendelse for nu at have bidraget til debat og refleksion.

Gravstedet som tilfredshedsundersøgelse

Mere end 60 værker blev udstillet i kunsthallens hvide udstillingslokale, og det var en udstilling, der stak i mange retninger. Nogle kunstnere havde arbejdet med traditionelle materialer som f.eks. sten, andre havde inkorporeret vand, glas, lyd m.m.

Kunstnerduoen Elmgreen & Dragsets værk *Legacy* var i tematisk henseende utraditionelt. Værket var udformet som en matsort stele i rustfrit stål med inskription med navn og årstal på den afdøde. Nedenunder kunne man trykke på tre smileys, ligesom man f.eks. gør på det lokale apotek, hvor der står noget i retning af: Hvor tilfreds var du med vores service? Spørgsmålet er, hvem vi giver smileys. Er det den afdøde og dennes liv som helhed, vi vurderer? Eller er det besøget og stemningen? Værket hedder som nævnt *Legacy* og stiller dermed spørgsmålet om, hvilken arv vi efterlader. Værket anvender et enkelt greb fra konsumsfæren, og man

Elmgreen & Dragset, *Legacy*.
Foto: Elmgreen & Dragset,
2020.

trækker på smilebåndet, men der er også noget provokerende og måske lidt trist ved at vurdere et helt liv som en tilfredshedsundersøgelse.

Himmelspejl

Flere af de medvirkende kunstnere havde arbejdet med spejlinger af himlen. Et eksempel var Per Arnoldis bidrag, der bestod af et spejl i jorden. Værket hedder *Himmelspejlet* og bærer den simple inskription: "Per Arnoldi *1942 – Ikke endnu". Grebet er enkelt, men der er noget bemærkelsesværdigt i, at himlen spiller en fremtrædende rolle i flere af udstillingens værker.

Spejlingen i de nævnte værker henviser i et enkelt greb ud over stedet til himlen, og måske skal himlen her forstås som et udtryk for det evige og altomfattende, men det er svært ikke at tænke på den kristne tradition, hvor himlen er et centralt symbol med et væld af betydninger, f.eks. som den usynlige dimension, der står i modsætning til jorden, hvor de døde går hen.

Værkerne fik unægtelig en til at tænke i den retning, når nu vi befandt os foran et gravmæle. Måske er grebet tilbage til de kendte symboler nærliggende, når det drejer sig om gravmonumenter.

Marie Munk, *Resonance*.
Foto: Lau Lehrmann, Kunsthall
Aarhus, 2020.

Megafoner

Et fint og poetisk værk var *Resonance* af danske Marie Munk. Hendes værk bestod af tragtformede gevækster i rosa marmorsten, der spirede fra graven, som megafoner fra underverdenen.

Værket spiller på det faktum, at mange opfatter graven som et talerør til afdøde. Der er noget insisterende i de store og flotte tragter, der appellerer til, at man skal tale, og det er i al sin enkelhed et rørende værk.

Kunstrum og minderum

Som vi bevægede os rundt i udstillingen, strejfede den tanke os, hvorvidt nogle af værkerne ville være urealistiske i kirkegårdssammenhæng. Man kom også til at savne, at gravmonumenterne var afstemte i forhold til et faktisk sted.

Udstillingen kunne givetvis også være nået ud til et langt større publikum ved at have været placeret på en kirkegård, hvor både sørgende og gæster ville blive inspirerede på stedet. Det så man på f.eks. Ribe Gl. Kirkegård hen over sommeren 2014, hvor anlægsgartnere havde udstillet en halv snes eksempler på nye og anderledes gravsteder i form af gravsten, materialer, symboler, anlæg og valg af planter.

I 2017 udskrev Nordisk Forening for Kirkegårde og Krematorier en konkurrence om gravminder, og bidragene var udstillet over et halvt års tid på Garnisons Kirkegård i København.

I et helt år udstillede Herlufsholm Kirkegård i 2018-19 en række nytænkende gravsten og gravsteder med bidrag fra kunstnere og stenhuggere. Værkerne var placeret mellem eksisterende gravsteder og gav dermed et unikt indtryk af samspillet mellem gammelt og nyt. Udstillingen blev velbesøgt, og Herlufsholm Kirkegård ønskede netop at komme i dialog med brugere og besøgende om fremtidens kirkegård, og det lykkedes over al forventning.

Kunstrummet kan dog være en fin ramme for en udstilling af endnu ikke realiserede, nytænkende gravmonumenter, for når værkerne er udstillet i skitseform og modeller, kan man hurtigere etablere en omfattende udstilling, og det er anerkendelsesværdigt, at Kunsthal Aarhus har lavet det store arbejde at få så mange værker udstillet til inspiration for publikum. Vi videregiver hermed spørgsmålet fra udstillingen: Hvordan vil du mindes?